

Схвалено на засіданні
Вченої ради
Інституту географії НАН України
«03» червня 2019 р.
протокол №5

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту географії

НАН України, д.геогр.н.

Маруняк Є.О.

червня 2019 р.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ НА 2019- 2023 РОКИ

Стратегія розвитку Інституту географії НАН України визначає перспективи розвитку установи на 2019 -2023 рр.

В основу Стратегії покладено:

- I - аналіз рамкових умов діяльності Інституту;**
- II - аналіз діяльності Інституту з часу його заснування, та його ролі як провідної науково-дослідної установи з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні;**
- III - аналіз кадрового потенціалу Інституту та перспектив його розвитку;**
- IV-SWOT-аналіз передумов стратегічного планування розвитку Інституту;**
- V- перспективна візія Інституту, що визначає мету, цілі та завдання його розвитку.**

В основу Стратегії розвитку Інституту на найближчі період 2019-2023 рр. покладена програма розвитку Інституту, яка була розроблена д.г.н. Є.О. Маруняк при балотуванні на посаду директора Інституту в квітні 2019 р, та схвалена Вченою радою.

Реалізація Стратегії розвитку Інституту географії буде здійснюватись на основі принципів системності, креативності, прозорості управління, демократичності, взаємної поваги та з дотриманням наукової етики, гендерної рівності, бенчмаркінгу; боротьби з булінгом, хейтнингом, ейджизмом, сексизмом, бодішеймінгом, харасментом; забезпечення довіри, творення, гідності, академічної доброчесності, широти академічних розвідок, соціального партнерства, взаєморозуміння, викорінення конфліктності, в тому числі у її латентних формах і проявах, та колективної інклюзивної субсидарної відповідальності за практичне впровадження Стратегії.

I. Аналіз рамкових умов діяльності Інституту

Україна знаходиться на шляху європейської інтеграції, і, після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, активно впроваджує відповідні стандарти та практики.

Швидкість змін є різною, водночас варто відмітити зусилля міжнародної та європейської спільноти за такими векторами як децентралізація, впровадження електронного врядування, збільшення рівня прозорості державного управління. Окремі ініціативи помітні і в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Реформи не обійшли сферу освіти та науки, і значною мірою є необхідними тут. За останні роки можна спостерігати збільшення підтримки досліджень, що фінансуються через Державний фонд фундаментальних досліджень, а також зростаючу кількість та обсяги грантів та стипендій Президента та Верховної Ради України.

Більш відкритим стає і зовнішній ринок – окремі проекти та програми започатковуються в Україні, інші – відкривають ширший доступ для українських науковців закордоном.

Але, й на сьогодні обсяги фінансування науки залишаються недостатніми та не відповідають законодавчо визначеним показникам. Водночас, зростають і вимоги до організації та проведення науково-дослідних робіт, отриманих результатів.

Змінюються підходи та критерії оцінювання, запроваджено «категорії якості» установ та наукових видань, іншими є атестаційні стандарти, кваліфікаційні критерії, що застосовуються для прийняття рішень про присвоєння наукових ступенів та звань.

Виходячи із запланованих напрямів діяльності Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, подібні трансформації у майбутньому лише набуватимуть інтенсивності та мають забезпечити перехід до нової якості.

Це насамперед обумовлює задачі щодо підвищення кваліфікації і науковців, і наукових менеджерів, зокрема забезпечення обізнаності з новітніми досягненнями та технологіями, адаптивності, володіння іноземними мовами, навичок комунікації та адміністрування проектів тощо. І ці задачі вже постали перед Інститутом географії.

II. Аналіз діяльності Інституту з часу його заснування, та його ролі як провідної науково-дослідної установи з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні

За час свого існування Інститут географії НАН України здійснив значні за обсягом дослідження, які сьогодні є **науково-методичною базою** подальших фундаментальних і прикладних розробок.

Серед основних результатів досліджень за окремими напрямками можна назвати наступні:

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДИКА ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:

- Опрацьовано методологічний зміст синергетичного, фрактального, екоеволюційного, ноосферологічного підходів у дослідженні ландшафтів. Розкрито закономірності постнекласичного етапу розвитку ландшафтознавства.
- Розроблено поліцентричну модель ландшафтознавчої концепції опрацювання геоекологічних проблем України.
- Обґрунтовано методологію ландшафтної радіоекології, розроблено методичні засади застосування геоінформаційних технологій для дослідження сучасного стану та еволюції радіоактивно забруднених ландшафтів.
- Розроблено теоретико-методологічні основи палеогеографічної науки та її складових - палеоландшафтознавства, палеокліматології, палеопедології, палеогеоморфології, палеобіогеографії, палеоекології.
- Розроблено теоретико-методичні засади поетапного неотектонічного та морфоструктурно-неотектонічного аналізу.
- Розроблено наукові основи геоморфологічного аналізу та картографування.
- Обґрунтовано концептуальні засади та принципи трифакторного геоморфологічного аналізу природних та природно-антропогенних геоморфосистем.
- Обґрунтовано теоретичні та методичні основи географічної картографії.
- Розроблено теоретико-методичні основи створення Національного атласу України.
- Розроблено концепцію ГІС багатоцільового використання.
- Розроблено концептуальні основи еколого-географічного картографування, методику створення еколого-географічних карт.
- Розроблено методику економіко-географічного моделювання процесу переходу України до збалансованого розвитку.
- Розроблено теорію територіальної організації виробництва, виробничо-територіального комплексоутворення; опрацьовано типізацію виробничо-територіальних комплексів.
- Обґрунтовано теоретико-методичні основи економіко-географічного дослідження мінеральних ресурсів.
- Розроблено теоретико-методичні засади дослідження територіальної структури виробництва і розселення населення.
- Обґрунтовано теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження регіонального розвитку України.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ЗМІНИ ПРИРОДНИХ ГЕОСИСТЕМ ТА ЇХ КОМПОНЕНТІВ:

- Виявлено головні закономірності розвитку природи Землі як основи прогнозування змін навколишнього середовища території та акваторії України;
- Обґрунтовано виділення палеоетапів розвитку пізньокайнозойської природи України, встановлено основні закономірності еволюції ландшафтів та їх компонентів;
- Розроблено стратиграфічні схеми пліоцену та плейстоцену, що прийняті УРМСК до використання при геологічній зйомці на території України;

- Обґрунтовано просторово-часову кореляцію палеогеографічних умов четвертинного періоду;
- Виявлено закономірності ландшафтної структури та ландшафтного різноманіття території України та здійснення їх картографування;
- Створено нові фізико-географічне та геоморфологічне районування території України;
- Виявлено особливості сучасного стану та закономірності еволюції радіоактивно забруднених ландшафтів;
- Виявлено загальні закономірності розвитку рельєфу України у мезозої – кайнозої.
- Встановлено просторово-часові закономірності новітньої геодинаміки та їх впливу на рельєф України; вперше обґрунтовано виділення різних неогеодинамічних зон, режимів та обстановок, що визначили особливості пізньокайнозойського геоморфогенезу України;
- Визначено загальні проблеми палеогеоморфології та тенденції розвитку рельєфу землі у фанерозої;
- Вперше виявлено закономірності сучасної динаміки рельєфу України з урахуванням багатфакторності та нелінійності рельєфоутворюючих процесів;
- Створено першу в Україні схему кореляції геоморфологічних і нетектонічних подій.

ЗАГАЛЬНОГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ:

- Розроблено конструктивно-географічні основи раціонального природокористування в Україні;
- Обґрунтовано новий науковий загальногеографічний напрям – геокомплексологію, як вчення про комплекси і територіальні системи;
- Розроблено географічні засади концепції збалансованого економічного, соціального і екологічного розвитку України;
- Створено Національний атлас України.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА:

- Виявлено особливості територіальної організації виробництва у регіональному промисловому комплексі (на прикладі Київського Придніпров'я);
- Розкрито сутність взаємозв'язку територіальних систем розселення населення і виробництва. Розроблено функціональну типологію міських поселень України;
- Виявлено територіальну структуру агропромислових комплексів України, здійснено аналіз її основних елементів; виявлено особливості формування рослинницько-промислових і тваринницько-промислових АПК. Дано аналіз регіональних АПК і обґрунтовано напрями вдосконалення їх територіальної організації.
- Визначено соціально-економічний стан у регіонах, забруднених внаслідок аварії на ЧАЕС, розроблено концептуально-методичні аспекти соціально-економічного розвитку територій України з підвищеними рівнями

забруднення; окреслено демографічні проблеми чорнобильської катастрофи, виявлено зміни у структурі розселення населення.

- Проведено суспільно-географічну типологію регіонів України; виявлено пріоритетні функціонально-галузеві ланки їх господарського розвитку; обґрунтовано стратегічні напрями регіонального розвитку України в умовах переходу до ринкової економіки;

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ПРИРОДИ:

- Обґрунтовано, що основним принципом подальшого розвитку Суспільства є його економічна, соціальна і екологічна збалансованість із можливостями природи, що базується на певних базових рівновагах. Основними з них є такі:

- рівновага між інтегральним природно-ресурсним потенціалом території і структурами виробництва, що розвиваються.

- рівновага екологічної ємності природних ландшафтів з урахуванням їх здатності до самовідновлення природних властивостей і техногенного впливу на них.

- Обґрунтовано найголовніші шляхи формування екомережі в різних ландшафтних зонах з метою поліпшення системи природно-заповідного фонду, забезпечення функціональної спроможності природних коридорів та буферних зон через відновлення природних станів антропогенно-змінених ландшафтних комплексів;

- Виявлено антропогенні зміни ландшафтів зони впливу ЧАЕС, обґрунтовано використання ландшафтознавчого підходу до вирішення проблем реабілітації радіоактивно забруднених земель;

- Розроблено економіко-географічні засади екологічної безпеки України;

- Обґрунтовано та реалізовано багаторівневу (від глобального до локального) систему комплексних досліджень проблем збалансованого розвитку. Запропоновано і апробовано інтегральний показник збалансованості розвитку. На основі застосування цього індексу здійснено порівняння рівнів збалансованості розвитку окремих країн та територій світу і України як складової світового співтовариства.

- Визначено екологічні пріоритети у реалізації засад регіональної політики України.

Зазначені розробки становлять теоретико-методологічний базис розвитку Інституту. В своїх дослідженнях науковці Інституту географії широко застосовують і досягнення зарубіжних шкіл географії та інших наук, що значно збільшує дослідницький потенціал.

III. Аналіз кадрового потенціалу Інституту та перспектив його розвитку

Стратегічні можливості розвитку Інституту визначає його **Кадровий потенціал**.

Станом на 01.01.2019 р. у структурі Інституту 4 відділи: ландшафтознавства, геоморфології та палеогеографії (сектор геоморфології та

сектор палеогеографії), суспільної географії (сектор збалансованого розвитку та екологічної оцінки; сектор територіальної організації суспільства), картографії. Інститут має Димерський комплексний географічний стаціонар, бібліотеку.

В Інституті географії НАН України станом на 1 січня 2019 року працюють 79 працівників (спискового складу), з яких 47 жінки. З загальної кількості співробітників наукових працівників 48, в тому числі: головних наукових співробітників - 1, провідних наукових співробітників – 3, старших – 15, наукових – 8, молодших наукових співробітників – 7, інші наукові співробітники (головні, провідні та інші спеціалісти) – 6. Докторів наук – 10, кандидатів наук – 23, без ступеня – 15. Середній вік наукових співробітників Інституту складає 47 років; докторів наук – 63 роки, кандидатів наук – 40 рік.

Науково-допоміжного персоналу в Інституті – 7, техніків – 3. Серед співробітників 13 працівників у віці до 35 років. В Інституті 4 відділи, якими керують 2 доктори і 2 кандидати наук.

Слід відзначити, що Інститут має досить позитивні показники щодо середнього віку співробітників, наявності молодих вчених, в тому числі кандидатів наук. В цілому середній вік наукових співробітників Інституту становить 46 років, в тому числі докторів наук – 63 роки, кандидатів - 40 років. Цього було досягнуто завдяки значним зусилля по залученню молоді до Інституту, заохоченню їх працевлаштування в установі після закінчення аспірантури.

На жаль, як свідчать цифри, в силу дії різних обставин чисельний склад Інституту в останні роки має тенденцію до скорочення. Особливою загрозою є небезпека відтоку молоді, у разі продовження нинішніх тенденцій щодо державного фінансування науки.

IV. SWOT аналіз передумов стратегічного планування розвитку Інституту географії

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Значна науково-методична база розробок, накопичена за час діяльності Інституту; - Наукові школи і традиції досліджень, що є в Інституті; - Володіння сучасними методами дослідження; - Високий відсоток молодих вчених, що значно перевищує середні показники по НАН України; - Досвід проведення спільних досліджень з колегами з інших галузей наукового знання, представниками природничих, суспільних та технічних наук, що особливо в час, коли проривні дослідження значною мірою здійснюються на стику різних наук; - Досвід підготовки кадрів вищої кваліфікації, в т.ч. у аспірантурі та докторантурі висока якість роботи Спецради при Інституті географії; - Досвід експертної діяльності, в т.ч. при експертизі проектів Законів України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, рецензування шкільних підручників, програм ВНЗ з географії тощо; - Досвід експертної діяльності співробітників 	<ul style="list-style-type: none"> - Низький рівень витрат на науку в державі, що зумовлює низький рівень притоку молодого поповнення в науку та стимулює відтік кадрів із Інституту; - Недостатній рівень використання можливостей, що з'явилися внаслідок реалізації курсу на європейську інтеграцію України; - Незначна абсолютна кількість географів в Україні, в т. ч. – студентів у ЗВО, що зумовлює звужені можливості підбору кадрів до установи; - Недостатньо високий рівень володіння співробітниками іноземними мовами; - Зумовлені низьким рівнем фінансування незначні можливості для проведення польових досліджень;

<p>установи у якості експертів ПРООН в Україні;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Досвід участі у роботі міжнародних асоціацій та організацій, зокрема – МААН (до 2014р.), Атласної комісії Міжнародної картографічної асоціації, Міжнародної асоціації сталого розвитку (МАУР), Стратиграфічної комісії INQUA та інших. - Широкий спектр зв'язків з іноземними колегами, в т.ч. з Німеччини, Франції, Австрії, Польщі, Чехії, Словаччини, Білорусі, В'єтнаму, Болгарії, Угорщини, Японії та інших країн, наявність низки договорів про співробітництво з установами із зарубіжних сторін; - Досвід співпраці з представниками науки у ЗВО, пряме ознайомлення студентської молоді з результатами власних досліджень співробітників інституту при викладанні курсів у ЗВО. Наявність двосторонніх угод про співробітництво з ЗВО України та іноземних країн - Досвід підбору здібної молоді шляхом участі співробітників Інституту у роботі Малої академії наук. - Досвід роботи з громадськими організаціями 	<ul style="list-style-type: none"> - Потреба у оновленні науково-матеріальної бази досліджень; - Недостатнє використання можливостей участі в міжнародних проектах, програмах, грантах тощо.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Участь у опрацюванні найбільш актуальних проблем розвитку України, зокрема питань сталого (збалансованого) розвитку, оптимізації просторового планування території, раціоналізації регіонального природокористування, поліпшення якості життя населення тощо; - Можливість розширення співпраці з низкою міністерств України, обласних державних адміністрацій, районних державних адміністрацій та громад; - Можливість розширення співпраці і ефективних дво- і багатосторонніх наукових контактів із зарубіжними колегами; - Можливості входження в європейські інфраструктурні проекти - Можливості розробки навчальних курсів для ЗВО, шкільних підручників, навчально-методичної літератури та посібників для управлінців тощо; - Можливості організації коротко-, середньо- і довготермінового стажування молодих співробітників установи за кордоном 	<ul style="list-style-type: none"> - Фактичне зменшення фінансування науки; - Не розуміння сучасними владними колами ролі науки у розвитку держави та свідоме приниження статусу науковця у сучасній Україні; - Замовлені атаки на НАН України з метою її фактичної ліквідації та захоплення майна; - Загроза існуванню географії в науковій сфері, у вищих навчальних закладах та у системі середньої школі внаслідок цілеспрямованої кампанії по витісненню її із системи наук в Україні; - Відтік співробітників, насамперед молоді внаслідок недостатнього фінансування науки

V. Перспективна візія Інституту, що визначає мету, цілі та завдання його розвитку

На найближчу та довгострокову перспективу Інститут географії бачиться як провідна географічна установа України, тісно імplementована в світову географічну науку.

Метою Стратегії є забезпечення ефективного та збалансованого розвитку Інституту, збереження ним ролі провідної науково-дослідної установи з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні та підвищення конкурентоспроможності у європейському та глобальному вимірі.

Цілі та завдання Стратегії:

1.Збереження основних напрямів фундаментальних досліджень, з поступовим нарощуванням частки прикладних розробок та ступеню впровадження.

- Пріоритизація напрямів досліджень у відповідності до суспільного запиту, особливостей економічного розвитку держави;
- Гармонізація дослідницьких пріоритетів по лінії «Україна-світ», «Україна-ЄС»;
- Сприяння міждисциплінарним дослідженням, посиленню інтеграційної функції географії;
- Розширення застосування ГІС технологій;
- Поширення практики оформлення авторських свідоцтв та патентів.

2.Забезпечення високої кваліфікації та професіоналізму співробітників.

- Залучення та підтримка молодих фахівців (стипендії, гранти тощо);
- Забезпечення трансферу досвіду та знань через співпрацю фахівців з різних наукових підрозділів та вікових груп;
- Політика сприяння отриманню додаткових знань та навичок (технології, мови, новітні знання) та професійному зростанню (захисти, публікації);
- Забезпечення можливостей дистанційної роботи (в рамках діючого законодавства).

3.Комерціалізація та популяризація досліджень.

- Брендінг Інституту, формування переліку платних послуг установи та сприяння їх реалізації;
- Підтримка видавничої діяльності, а також збереження та підвищення статусу Українського географічного журналу;
- Залучення додаткових коштів через участь у цільових програмах та проектах НАН України;
- Пошук зарубіжних грантів та проектів;
- Пошук та використання можливостей на внутрішньому ринку: міністерства, регіони, громади, фонди;
- Створення неурядової організації;
- Використання інформаційних можливостей сайтів установи та Президії НАН України;
- Співпраця зі ЗМІ

4.Розширення комунікації.

- Розширення та підтримка зв'язків з установами відповідного профілю в країнах Східної Європи;

- Підтримка зв'язків та пошук партнерства в інших країнах ЄС, США, Канаді, з метою залучення до глобальних та макрорегіональних наукових програм;
- Підтримка та розширення зв'язків з міністерствами, відомствами, адміністраціями, неурядовими організаціями, зокрема і через надання експертних висновків, аналітичних матеріалів;
- Підтримка та розширення зв'язків із закладами вищої освіти та Малою академією наук.

5.Адміністрування та розвиток матеріально-технічної бази.

- Підвищення адміністративної спроможності в управлінні проектами;
- Підтримка стану та оновлення робочих приміщень;
- Впровадження енергозберігаючих технологій;
- Оновлення програмного забезпечення, комп'ютерів та розширення технічних можливостей для комунікації;
- Підтримка сайту установи.